

گلستان کاریکاتور

مریم فاضلی خبرنگار گروه فرهنگ

چند روز پیش در شبکه‌های اجتماعی عکس‌هایی منتشر شد که نه تنها خنده، بلکه خشم و نگرانی بسیاری را برانگیخت. مرمت یک اثر تاریخی باید مانند جراحی دقیق و حساس باشد، اما به نظر می‌رسد در مورد کاخ گلستان به یک عمل ناموفق تبدیل شده‌است. عکس‌های قبل و بعد از مرمت این بنای تاریخی آن‌قدر با هم در تضاد بود که بیننده به واقعی بودن آن شک می‌کرد. یکی از کاربران با کنار هم قرار دادن عکس‌های قبل و بعد نوشته بود: «من به خواهرزاده ۶ ساله دارم، نقاشیش از نقاشی ایتالی که مرمت کردن خیلی قشنگ‌تره.» کاربران ابتدا با شوخی و طنز به این تصاویر واکنش نشان دادند، اما به زودی شوخی‌ها جای خود را به ناراحتی و خشم دادند. آن‌هایی که به موضوعات نگاهی عمیق‌تر داشتند، این اتفاق را نه یک شوخی، بلکه یک فاجعه فرهنگی خواندند و خواستار پاسخگویی شدند.

برای اینکه از مرمت اخیر در کاخ گلستان بیشتر بدانیم، با دو فرد مرتبط با این حوزه گفت‌وگو کردیم. آفرین امامی، مدیر مجموعه کاخ گلستان اعلام کرد این اقدام درواقع مرمت محسوب نمی‌شود. طبق گفته امامی، در دوره مدیریت‌های

قبلی، این بخش برداشته و حاشیه‌ای جدید برای آن ساخته‌شده. در این بازسازی، تلاش شده طرح جدید، شباهتی به نمونه اصلی نداشته باشد و صرفاً به‌صورت شماتیک اجرا شود تا از ایجاد نسخه‌ای کپی از اثر اصلی جلوگیری شود. با توجه به نکاتی که امامی گفت، انتقادهای اخیر نسبت به مرمت کاشی‌های ایوان شمس‌العماره ناشی از بی‌اطلاعی از زمان و دلایل انجام این تغییرات است. این کاشی‌ها در دهه ۷۰ به‌عنوان جایگزین بخشی از بنای حذف‌شده‌ساخته‌شده‌اند و مرمت‌های اخیر صرفاً برای حفظ وضعیت موجود و جلوگیری از تغییرات جدید انجام شده‌است. در ادامه به سراغ فتح‌الله نیازی، رئیس انجمن صنفی مرمتگران رفتم و او به چالش‌های جدی حوزه مرمت آثار تاریخی در ایران پرداخت. نیازی اشاره کرد ساختارهای غیررسمی و مافیای در انتخاب پیمانکاران دخالت دارند و افراد غیرمتخصص با استفاده از روابط شخصی، پروژه‌های مرمتی را می‌گیرند. این موضوع باعث شده مرمتگران حرفه‌ای به حاشیه رانده شوند و کیفیت کارها کاهش یابد. نیازی همچنین به «ضعف نظارت دولتی»، «کمبود بودجه»، «نبود حمایت کافی» از مرمتگران اشاره کرد و هشدار داد اگر اقدامات جدی انجام نشود، بسیاری از آثار تاریخی ایران به طور غیرقابل برگشتی از بین خواهند رفت. او پیشنهاد کرد «شوراهای فنی» تشکیل شوند و انتخاب پیمانکاران بر اساس تخصص و تجربه باشد، نه ارزان‌ترین پیشنهاد.

فتح‌الله نوروژی، رئیس انجمن صنفی مرمتگران در گفت‌وگو با «فرهیختگان»:

پای مافیا در کار است

■ **شوراهای فنی برای نظارت و ارزیابی آثار تاریخی وجود ندارد**

به‌بهانه انتقاداتی که به مرمت کاشی‌های کاخ گلستان شده بود، به سراغ فتح‌الله نیازی، رئیس انجمن صنفی مرمتگران رفتم. او صحبت‌هایش را از تاریخچه این کار مهم در ایران شروع کرد. مرمت آثار تاریخی که یکی از حوزه‌های مهم در حفظ میراث فرهنگی به‌شمار می‌آید تاریخچه‌ای بسیار طولانی و پربار در ایران دارد. فتح‌الله نیازی در باره تاریخچه مرمت در ایران گفت: «مرمت آثار تاریخی از دوران باستان آغاز شده و در طول تاریخ ایران، به‌ویژه در دوره‌های مختلف، تحولاتی را تجربه کرده‌است. در ایران باستان مرمت آثار تاریخی به‌ویژه در دوره‌های هخامنشیان آغاز شد. استادکاران و هنرمندان آن دوران برای اصلاح خرابی‌هایی که در حین ساخت و ساز به وجود می‌آمد، به مرمت آثار می‌پرداختند. به‌عنوان مثال در کتیبه‌های بیستون یا تخت جمشید، بخش‌هایی از آثار که به علت گذر زمان یا خطای ساخت آسیب دیده بودند، توسط خود استادکاران ترمیم می‌شدند. این ترمیم‌ها شامل تراشیدن سنگ‌ها و پر کردن بخش‌های آسیب‌دیده بود. به عبارت دیگر مرمت به‌طور تجربی و به دست استادکاران انجام می‌شد و این شیوه در دوران مختلف تاریخ ایران ادامه داشت.» رئیس انجمن صنفی مرمتگران در ادامه به تحولات دوران پهلوی اشاره کرد: «در دوران پهلوی ایران وارد دوره‌ای جدید شده و با تحولاتی عظیم روبه‌رو شد. یکی از این تحولات ارتباطات گسترده با کشورهای اروپایی به‌ویژه ایتالیا بود. ایتالیا در آن زمان به‌عنوان پیشرو در مرمت آثار تاریخی به‌شمار می‌رفت و گروه‌هایی از باستان‌شناسان و مرمتگران به ایران آمدند. این گروه‌ها با همکاری با باستان‌شناسان ایرانی و خارجی به مرمت آثار تاریخی ایران پرداخته و تکنیک‌ها و روش‌های جدید مرمت را به ایران معرفی کردند. یکی از این باستان‌شناسان معروف فردی بود که همسرش مرمتگر آثار تاریخی بود و در حفاری‌های باستان‌شناسی نیز به مرمت آثار می‌پرداخت. این همکاری‌ها در ابتدای آن دوره باعث ایجاد بستری جدید برای آموزش مرمت و انتقال تکنیک‌های روز به ایران شد.»

■ **مرمت، درس می‌شود**

نیازی در باره تأسیس مراکز آموزشی مرمت در ایران گفت: «در دوران پهلوی، به‌ویژه از سال ۱۹۵۶ میلادی (۱۳۳۵ هجری شمسی)، روند آکادمیک مرمت در ایران آغاز شد. در این سال، در اصفهان دانشگاه‌ای به نام پردیس تأسیس شد که رشته مرمت آثار تاریخی به‌صورت آکادمیک در آن تدریس می‌شد. استادانی از کشورهای مختلف، از جمله هند، به تدریس این رشته پرداختند. یکی از این استادان آقای اگرآوال، استاد مرمت کاغذ بود که در آن زمان به ایران دعوت شده بود. این آغازگر حرکتی بود که به‌تدریج در دانشگاه‌های مختلف ایران گسترش یافت. پس از تأسیس پردیس در اصفهان، دانشگاه‌های دیگر ایران نیز به‌تدریج رشته مرمت آثار تاریخی را در برنامه‌های آموزشی خود گنجاندند. دانشگاه هنر اصفهان، دانشگاه هنر تهران، دانشگاه تبریز، دانشگاه شیراز، دانشگاه یزد و دیگر مراکز آموزشی رشته مرمت را به‌عنوان یکی از رشته‌های تخصصی در زمینه حفظ میراث فرهنگی معرفی کردند. این روند به تولید فارغ‌التحصیلان زیادی در این حوزه انجامید که در حوزه‌ها، پایگاه‌های باستان‌شناسی و پروژه‌های مرمتی در سراسر کشور مشغول به کار شدند.»

■ **بازار کار ندارد**

باوجود پیشرفت‌های چشمگیر در حوزه آموزش مرمت و افزایش تعداد فارغ‌التحصیلان این رشته نیازی به مشکلات بازار کار اشاره کرد و گفت: «متأسفانه وضعیت بازار کار مرمت در ایران همچنان با مشکلات زیادی روبه‌روست. بازار کار این حوزه به‌شدت ضعیف و بیمار است و فارغ‌التحصیلان بسیاری پس از پایان تحصیل نمی‌توانند شغلی در این حوزه پیدا کنند. یکی از دلایل این مشکلات کمبود بودجه‌ای لازم برای پروژه‌های مرمتی و همچنین عدم حمایت کافی از دولت در این زمینه است.»

آفرین امامی، مدیر مجموعه کاخ گلستان در گفت‌وگو با «فرهیختگان»:

در این بازسازی، تلاش شده که طرح جدید شباهتی به نمونه اصلی نداشته باشد

کامل از بین رفته‌اند. در دهه ۷۰، بخش‌هایی از کاخ گلستان بازسازی شدند، اما این بازسازی به گونه‌ای انجام شد که شباهتی به نمونه اصلی نداشته باشد. هدف از این کار جلوگیری از کپی‌برداری و حفظ اصالت اثر بود. این بازسازی به‌صورت شماتیک و با استفاده از طرح‌هایی انجام شد که تنها نشان‌دهنده کلیات بودند و نه جزئیات دقیق.» او انتخاب پیمانکاران را مرمت بازسازی دقیق و قانونی دانست و گفت: «پیمانکاران باید واجد شرایط قانونی و تخصصی باشند. افراد بدون تجربه یا تخصص کافی مجاز به انجام مرمت نیستند. در کاخ گلستان، همیشه سعی شده‌است از باتجرب‌ترین مرمتگران استفاده شود. این انتخاب به‌صورت عادلانه و بر اساس شایستگی‌های فنی انجام می‌شود.»

از آفرین امامی درباره حواشی مرمت کاشی‌های کاخ گلستان پرسیدیم. طبق گفته‌های امامی، این اقدام درواقع مرمت محسوب نمی‌شود، بلکه بازسازی‌ای است که در دهه ۷۰ انجام شده. طبق گفته امامی، در دوره مدیریت انسی، این بخش برداشته و حاشیه‌ای جدید برای آن ساخته شده. در این بازسازی، تلاش شده که طرح جدید شباهتی به نمونه اصلی نداشته باشد و صرفاً به‌صورت شماتیک اجرا شود تا از ایجاد

نگاره‌ای از شاه‌عباس دوم در لباس نظامی، نگارنده: یحیی‌الله‌نوری

نگاره‌ای از شاه‌عباس دوم در لباس نظامی، نگارنده: یحیی‌الله‌نوری

گلستان کاریکاتور

بیشتری داشته باشد و برای حل مشکلات آن اقدام کند. این اقدام‌ها باید شامل حمایت‌های مالی برای پروژه‌های مرمتی، استخدام کارشناسان متخصص، ایجاد سساز و کارهای نظارتی مؤثر و بهبود کیفیت آموزش در این زمینه باشد.» او هشدار می‌دهد که اگر این اقدامات به‌درستی انجام نشود، ممکن است در آینده‌ای نه‌چندان دور، بسیاری از آثار تاریخی ایران که جزء میراث جهانی بشری هستند، به طور غیرقابل برگشتی از بین بروند.

■ **چالش‌ها و مشکلات در روند مرمت آثار تاریخی**

فتح‌الله نیازی در باره چالش‌های مرمت آثار تاریخی یادآور شد: «مرمت آثار تاریخی یکی از حساس‌ترین و تخصصی‌ترین حوزه‌ها است که با وجود اهمیت بسیار بالا در کشور ما با مشکلات جدی روبه‌روست.» او به‌عنوان مثال به مرمت کاشی‌های کاخ گلستان اشاره کرد و افزود: «کاخ گلستان یکی از آثار ثبت‌جهانی‌شده‌است که هرگونه تغییر و مرمت در آن باید با دقت و تخصص بسیار بالا انجام شود. این اثر تاریخی نه‌تنه برای مردم ایران بلکه برای تمام مردم جهان اهمیت دارد. از این رو، هر گونه آسیب به آن می‌تواند تبعات جبران‌ناپذیری به همراه داشته باشد.» نیازی در باره مشکلات سامانه‌های دولتی گفت: «یکی از مسائل اساسی که در این روند وجود دارد مسائلهای دولتی هستند که در مناقصات مرمت آثار تاریخی دخالت دارند. برای مثال، وقتی مرمت کاشی‌های کاخ گلستان را در نظر می‌گیریم باید بدانیم که این کار نباید به‌سادگی از طریق یک مناقسه در سامانه دولتی انجام شود.» او ادامه داد: «ممکن است فردی با یک رزومه به‌ظاهر خوب و بدون داشتن تخصص کافی در این زمینه، برنده شود و پروژه را شروع کند. در این حالت، نظارت خاصی هم بر کار او وجود ندارد و پس از اتمام پروژه، نتیجه آن می‌شود «ای وای، چرا اینچنینی شد؟» این مشکل اصلی در سیستم دولتی است که نظارت بر پروژه‌های مرمتی به‌درستی انجام نمی‌شود.»

■ **نیاز به تشکیل شوراهای فنی برای نظارت و ارزیابی**

فتح‌الله نیازی در باره راه‌حل‌های ممکن خاطر نشان کرد: «برای جلوگیری از این مشکلات باید یک ساختار نظارتی قوی و مؤثر تشکیل شود. یکی از راهکارها، تشکیل «شورای فنی» است. این شورا باید متشکل از افراد متخصص و باتجربه در حوزه‌های مختلف مرمت، مانند مرمت کاشی، کجبری، معماری و دیگر رشته‌های مرتبط باشند.» او تأکید کرد: «این شورا باید طرح‌ها و برنامه‌های مرمتی را بررسی کرده و به پیمانکاران توصیه کند که چگونه باید در مسیر درست حرکت کنند تا بهترین نتیجه حاصل شود.»

نیازی در باره نظارت بر پیمانکاران گفت: «پیمانکارانی که در پروژه‌های مرمتی مشارکت می‌کنند، باید تحت نظارت این شورا قرار بگیرند. در واقع، شورای فنی باید بر کار پیمانکار نظارت کند، طرح‌ها را بررسی کرده و در صورتی که نیاز باشد، اصلاحات لازم را پیشنهاد دهد.» او اضافه کرد: «در این صورت، مرمتگران می‌توانند بسا اطمینان خاطر پروژه‌های خود را پیش ببرند و بهترین نتایج را در حفاظت از آثار تاریخی ارانه دهند. متأسفانه این ساختار نظارتی در حال حاضر در کشور ما وجود ندارد و در نتیجه، پروژه‌ها به‌درستی نظارت نمی‌شوند.»

■ **مشکلات در تأسیس و تأیید صلاحیت پیمانکاران**

رئیس انجمن صنفی مرمتگران در باره مشکلات تأسیس صلاحیت پیمانکاران گفت: «یکی از مشکلات اساسی دیگری که در این زمینه وجود دارد تأسیس صلاحیت پیمانکاران و مرمتگران است. طبق استانداردهای بین‌المللی هر پیمانکار یا مرمتگری که می‌خواهد در پروژه‌های مرمتی مشارکت کند باید ابتدا توسط یک نهاد معترف تأیید صلاحیت شود.» او ادامه داد: «برای مثال اگر فردی می‌خواهد در مرمت کاشی‌های کاخ گلستان یا هسر اثر تاریخی دیگری فعالیت کند باید رزومه‌اش تأیید شده و

نگاره‌ای از شاه‌عباس دوم در لباس نظامی، نگارنده: یحیی‌الله‌نوری

نگاره‌ای از شاه‌عباس دوم در لباس نظامی، نگارنده: یحیی‌الله‌نوری

■ **فتح‌الله نوروژی، رئیس انجمن صنفی مرمتگران در گفت‌وگو با «فرهیختگان»:**

پای مافیا در کار است

■ **صلاحیتش بررسی شود.**

نیازی در باره نادیده گرفتن این فرایند گفت: «متأسفانه در بسیاری از موارد این فرایند نادیده گرفته می‌شود و افراد فاقد صلاحیت وارد پرژه‌های مرمتی می‌شوند. این مشکل ناشی از عدم توجه کافی مسئولان به اهمیت این مرحله است.» او از تجربه خود می‌گوید: «ما در انجمن مرمتگران ایران بارها از وزارت میراث فرهنگی خواسته‌ایم که هر پیمانکاری که می‌خواهد در مرمت آثار تاریخی فعالیت کند، باید ابتدا تأییدیه انجمن را دریافت کند. اما متأسفانه این درخواست اغلب نادیده گرفته می‌شود و در بسیاری از مواقع هیچ توجهی به این موضوع نمی‌شود.»

■ **اهمیت نظارت و بررسی طرح‌های مرمتی**

نیسازی در باره اهمیت نظارت بر پروژه‌های مرمتی گفت: «پس از تأیید صلاحیت پیمانکار و مرمتگر، مرحله بعدی نظارت بر اجرای پروژه و بررسی طرح‌های مرمتی است. در پروژه‌های مرمتی آثار تاریخی، نظارت بر فرایند اجرای کار اهمیت ویژه‌ای دارد. تنها در این صورت است که می‌توانیم اطمینان داشته باشیم که آثار تاریخی با روش‌های علمی و تخصصی حفظ می‌شوند و آسیب نمی‌بینند.» او تأکید کرد: «نظارت بر پروژه‌های مرمتی باید به‌صورت مستمر و دقیق انجام شود. این نظارت نباید محدود به یک بازدید سطحی باشد، بلکه باید شامل بررسی دقیق طرح‌ها، روش‌های اجرا، مواد و متراهیال استفاده‌شده و همچنین کنترل کیفیت در طول فرایند مرمت باشد.» رئیس انجمن صنفی مرمتگران با ابراز نگرانی گفت: «متأسفانه در بسیاری از پروژه‌های مرمتی این نظارت به‌طور کامل انجام نمی‌شود و در نتیجه، خروجی کارها نارضایتی‌های زیادی به دنبال دارد. این مشکل به‌شدت بر اعتماد عمومی و اعتبار مرمتگران آسیب می‌زند.»

■ **به امید گوش شنوا**

فتح‌الله نیازی در پایان، با اشاره به چالش‌های موجود در مرمت آثار تاریخی ایران، چند راه‌حل اساسی پیشنهاد داد و گفت: «برای بهبود وضعیت مرمت و حفظ آثار تاریخی نیاز به اصلاحات جدی در سیستم‌های حکومتی، آموزشی و اجرایی داریم تا بتوانیم از آسیب‌پذیری میراث فرهنگی کشور جلوگیری کرده و این آثار را به‌درستی برای نسل‌های آینده حفظ کنیم.» او در ادامه افزود: «در نهایت، وضعیت مرمت آثار تاریخی در ایران به دلیل ضعف سیستم‌های دولتی و نظارتی، مشکلات آموزشی و کمبود کارشناسان متخصص در حال حاضر با چالش‌های زیادی روبه‌روست. برای بهبود این وضعیت نیاز است که دولت و نهادهای مرتبط اقداماتی جدی در جهت تقویت این حوزه انجام دهند.»

رئیس انجمن صنفی مرمتگران به اقدامات خاصی همچون بهبود نظارت بر پروژه‌های مرمتی، استخدام نیروهای متخصص، اصلاح برنامه‌های آموزشی در دانشگاه‌ها و حمایت‌های مالی از پروژه‌های مرمتی اشاره کرد و افزود: «تنها در این صورت است که می‌توان امیدوار بود آثار تاریخی ایران به‌درستی حفظ شده و از آسیب‌های ناشی از اقدامات نادرست جلوگیری شود.»

در نهایت، فتح‌الله نیازی تأکید می‌کند که مرمت آثار تاریخی مسئولیتی است که تنها از عهده افراد با تخصص و تجربه کافی بر می‌آید و برای انجام درست این پروژه‌ها، باید سیستم‌های نظارتی مؤثر و دقیقی ایجاد شود. او پیشنهاد داد: «این سیستم‌ها باید شامل تشکیل شوراهای فنی، تأیید صلاحیت پیمانکاران و مرمتگران، نظارت مستمر بر پروژه‌ها و بررسی دقیق طرح‌های مرمتی باشد. همچنین، باید از ورود افراد غیرمتخصص به این حوزه جلوگیری شود و تنها افراد باتجربه و با تخصص معتبر در پروژه‌های مرمتی مشارکت کنند.» نیازی خاطر نشان کرد: «برای حفظ آثار تاریخی کشور تمامی نهادهای مرتبط باید دست به دست هم دهند تا مشکلات موجود در این حوزه حل شود و مرمت آثار تاریخی با دقت، علم و تخصص انجام گیرد.»

در این بازسازی، تلاش شده که طرح جدید شباهتی به نمونه اصلی نداشته باشد

بعد، تغییری در این وضعیت صورت نگرفته است. به‌منظور جلوگیری از تغییرات جدید و حفظ سرگذشت تاریخی بنا، این کاشی‌ها به همان شکل باقی مانده‌اند.» امامی با اشاره به سیاست‌های مرمتی در دهه‌های اخیر اعلام کرد: «در دهه‌های اخیر (پس از دهه ۷۰)، با استناد به طرح‌های مرمتی و اسناد تصویری آرشیوی، هیچ‌گونه مداخلات گسترده‌ای که منجر به تغییرات معماری، سازه‌ای یا تزئینات مغایر با اصول اصالت و یکپارچگی باشد، در کاخ گلستان انجام نشده‌است. مرمت‌های متعددی که در سال‌های اخیر در تزئینات متون این مجموعه انجام شده، بر حفظ اصالت و یکپارچگی متمرکز بوده و عمدتاً با هدف تثبیت و نگهداری تزئینات صورت گرفته است.» از این رو، کاشی‌هایی که دچار آسیب و فرسایش شده‌اند یا قاب‌های آن‌ها به دلیل بلبله‌شدگی سطح زیرین تغییر شکل یافته‌اند، با دقت جدا شده و در کارگاه‌های مرمتی مجموعه، توسط کارشناسان متخصص و با روش‌های نوین مرمت شده‌اند. در این روند، تلاش شده‌است که مصالح جدید با مصالح تاریخی هماهنگی و پیوستگی لازم را داشته باشند تا ضمن حفظ یکپارچگی بنا، آثار اصیل و تاریخی آن نیز به درستی نگهداری شود.»